

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

Надеїна Наталія Андріївна

**ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ
УКРАЇНИ**

спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та
фондовий ринок»
освітньо-професійна програма «Фінанси»

Виконала студентка
групи ФФм-21
Надеїна Н. А.

Тернопіль – 2024

ЗМІСТ

=

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	6
1.1. Концептуалізація виконання місцевих бюджетів	6
1.2. Організаційно-правове забезпечення виконання місцевих бюджетів в Україні.....	11
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	18
2.1. Оцінка виконання дохідної частини місцевих бюджетів України.....	18
2.2. Основні тенденції виконання місцевих бюджетів за видатками.....	26
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ.....	36
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Актуальність теми. Через проведення реформи децентралізації в Україні та поступовий перехід до утвердження фінансової автономії місцевих органів самоврядування питання вдосконалення бюджетних відносин, забезпечення усіх потреб учасників таких відносин необхідними суспільними благами, з урахуванням диференціації у розвитку регіонів, їх економічного потенціалу, зважаючи на виклики умов військового стану, є одним з ключових завдань.

Вивчення цього питання потребує різностороннього дослідження, оскільки воно є складним та довготривалим процесом, який потребує ґрунтовного аналізу усіх показників місцевих бюджетів України, факторів які впливають на його виконання, та проблем які виникають в процесі.

Завдяки ефективному виконанню місцевих бюджетів України можна досягнути поставленої цілі – фінансової автономії органів місцевого самоврядування, забезпечення рівноцінного та стабільного розвитку усіх регіонів з урахуванням їхніх особливостей, виконання органами місцевого самоврядування покладених на них обов'язків, в тому числі переданих їм державою, покращення соціально-економічного стану в регіонах, і, відповідно, у державі загалом, забезпечення функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.

Невідповідність надходжень місцевих бюджетів України їхнім видаткам, зменшення ефективності виконання місцевих бюджетів у зв'язку з військовим станом у державі обумовлює виникнення багатьох проблем, які впливають на виконання місцевих бюджетів України та перешкоджають утвердженню органами місцевого самоврядування фінансової незалежності, успішного впровадження та розвитку реформи децентралізації.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам виконання місцевих бюджетів України за доходами та видатками, напрямкам їх вирішення приділили увагу в своїх наукових працях багато вітчизняних вчених, зокрема: П. Гринчишин, Т.

Далаєвська, В. Дем'янишин, О. Кириленко, З. Лободіна, Б. Малиняк, Ю. Пасічник, В. Письменний, Б. Погріщук, С. Савчук, Л. Фещенко, С. Юрій та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-організаційних засад виконання місцевих бюджетів в Україні та пошук шляхів для покращення практики виконання місцевих бюджетів України.

Для того, щоб досягнути поставленої мети в роботі було передбачено вирішити наступні завдання:

- дослідити теоретичні основи виконання місцевих бюджетів;
- вивчити організаційно-правове забезпечення виконання місцевих бюджетів України;
- здійснити оцінку виконання місцевих бюджетів України за доходами;
- проаналізувати основні тенденції виконання місцевих бюджетів за видатками;
- окреслити напрямки вдосконалення організації та підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів України.

Об'єктом дослідження виступають місцеві бюджети України.

Предметом дослідження виступають теоретичні і методологічні засади виконання місцевих бюджетів України в умовах децентралізації.

Методи дослідження. При написанні роботи були використані такі методи наукового пізнання як спостереження, опис, порівняння, узагальнення, аналіз, які допомогли виконати усі поставлені в роботі завдання.

Теоретичною базою проведеного дослідження є публікації, монографії вітчизняних науковців, які досліджували проблематику виконання місцевих бюджетів України.

Інформаційною базою є законодавчо-нормативні акти України, статистичні дані щодо виконання місцевих бюджетів України, аналітичні матеріали Міністерства фінансів України щодо виконання доходів та видатків місцевих бюджетів України.

Наукова значимість проведеного дослідження полягає у комплексному та детальному аналізі виконання місцевих бюджетів України.

Практична значимість результатів дослідження. Окремі рекомендації, які були запропоновані після проведення дослідження можуть бути використані органами місцевого самоврядування в практичній діяльності задля покращення ефективності виконання місцевих бюджетів України.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження опубліковані у збірниках наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ «Фінансове забезпечення сталого розвитку» (2024 р.).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел.

Основний текст кваліфікаційної роботи викладено на 50 сторінках, містить 10 таблиць, 9 рисунків. Кількість використаних джерел налічує – 40 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Концептуалізація виконання місцевих бюджетів

Виконання місцевих бюджетів України є однією з основних стадій усього бюджетного процесу на місцевому рівні. Саме завдяки ефективному виконанню місцевих бюджетів України залежить як виконання завдань органами місцевого самоврядування, які були покладені на них державою, так і соціально-економічний розвиток відповідних територій, забезпечення соціального захисту населення, життєдіяльності відповідних територіальних громад в умовах воєнного стану.

Зазначимо, що місцеві бюджети – це ключовий елемент бюджетної системи України, саме вони відповідають за фінансове забезпечення відповідних органів місцевого самоврядування. А їх ефективне виконання, в свою чергу, сприяє соціально-економічному розвитку регіонів, фінансовій автономності органів місцевого самоврядування.

У сучасній фінансовій науці виконання місцевих бюджетів вітчизняні науковці розглядають по-різному. Так, більшість науковців процес виконання бюджетів розуміють у широкому значенні, що включає в себе всі методи та заходи, які пов'язані з виконанням запланованої дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів.

Варто зазначити, що виконання бюджету доцільно вважати однією із найважливіших стадій бюджетного процесу. Так, до прикладу, О. Кириленко, П. Гринчишин вказують, що «на цій стадії відповідними уповноваженими органами забезпечується надходження запланованих податків, зборів і обов'язкових платежів» [13, с.17].

Процес виконання бюджету С. Юрій, С. Стоян, О. Данилевич визначають як «... забезпечення своєчасного та в повному обсязі надходження

запланованих доходів загалом і за кожним джерелом, а також своєчасного, повного і неперервного фінансування передбачених бюджетом заходів» [38, с. 296].

О. Кириленко, О. Квасовський, О. Тулай в своїх працях трактують процес виконання бюджету як «забезпечення повної та своєчасної мобілізації надходжень... бюджету як загалом, так і за кожним із джерел, а також своєчасного, повного, безперервного та цільового фінансування передбачених ним програм і заходів» [2, с. 599].

В. Дем'янишин, Г. Погрішук розглядають виконання місцевих бюджетів як «організований процес мобілізації доходів бюджету та здійснення видатків відповідно до... рішень органів місцевого самоврядування про місцеві бюджети» [4, с. 30].

У вузькому розумінні поняття «виконання бюджетів» подають у своїх працях І. Шевчук, В. Черепанова, Т. Ставерська і визначають його як «мобілізацію запланованих доходів і фінансування запланованих видатків» [3, с.49]. Трактують у даному аспекті більш конкретизує економічний зміст цього визначення, що дає змогу акцентувати увагу на специфіці безпосередньо процесу виконання місцевих бюджетів.

З іншої сторони, В. Чернадчук поняття виконання бюджету розглядає як «досягнення відповідності між фактичними результатами дій зобов'язаних суб'єктів бюджетних правовідносин із бюджетними коштами та встановленими бюджетно-правовими нормами показника акта про бюджет щодо зарахування, розподілу і перерахування коштів бюджету на визначені напрями фінансування у встановленому обсязі» [39]. Його підхід відрізняється від інших наукових підходів, оскільки дослідником розглядається процес виконання місцевих бюджетів із зовсім іншої сторони.

Після узагальнення та систематизації теоретичних положень щодо визначення поняття виконання місцевих бюджетів України, можна прийти до висновку, що в сучасній вітчизняній науці відсутній єдиний підхід до

трактування цієї дефініції. Відповідно науковці розглядають його як в ширшому, так і вузькому значенні.

Зважаючи на дискусійність та різноманітність підходів вчених, підтримуємо твердження, що виконання місцевих бюджетів – це забезпечення виконання запланованих надходжень та видатків місцевих бюджетів України.

Так в своїх працях С. Юрій, В. Дем'янишин, О. Кириленко зазначають, що «виконання бюджету постає складною послідовністю етапів-процедур, що потребує злагодженої роботи великої кількості державних органів, установ, окремих людей, інституційних механізмів» [1, с. 173].

Розглядаючи виконання місцевих бюджетів А. Дерлиця підкреслює, що «виконання бюджету має за мету забезпечити надходження доходів і фінансування видатків у межах затверджених бюджетних програм» [2, с.174].

Т. Стеценко, В. Яременко, К. Овчаренко у своїй праці зазначають, що «виконання бюджету будь-якого рівня демонструє вибраний напрям бюджетної політики, результативність вибраних методик планування та прогнозування бюджетних показників» [36, с. 393].

Відмітимо, що виконання місцевих бюджетів є складним і тривалим процесом, який залучає до себе багато суб'єктів, серед яких і відомства, місцеві органи влади, фіскальні органи, фінансові органи, банківські установи, різноманітні підприємства, установи, організації та, звісно, населення.

Таким чином, різносторонні підходи до виконання місцевих бюджетів дають змогу під даною дефініцією узагальнити процес мобілізації всіх доходів та виконання усіх запланованих видатків.

Виконання місцевих бюджетів України здійснюється за аналогією до виконання Державного бюджету України. Так, згідно Бюджетного кодексу України виконання місцевих бюджетів України можна поділити на три категорії:

1. виконання місцевих бюджетів за доходами;
2. виконання місцевих бюджетів за видатками;
3. виконання місцевих бюджетів за кредитуванням.

Відповідно до Податкового кодексу України місцеві бюджети і їх виконання відбувається по двох фондах: загальному та спеціальному [3].

Рис.1.1 Статті доходів загального та спеціального фондів місцевих бюджетів України

Примітка. Побудовано автором на основі [3].

Так з рис. 1.1 бачимо, що під час виконання місцевих бюджетів України усі доходи надходять до одного з двох фондів. Аналогічно під час виконання місцевого бюджету за видатками кошти перерозподіляються з одного з фондів. Проте використання трансфертів та грантів, які надійшли у спеціальний фонд місцевих бюджетів України, можливе тільки із урахуванням їх цільового спрямування.

На виконання місцевих бюджетів України та їх ефективність впливає дуже багато різноманітних чинників. На думку В. Дем'янишина, ці всі чинники варто виокремити на чинники об'єктивного та суб'єктивного походження [8].

До чинників об'єктивного походження науковець відносить ті обставини, які трапляються незалежно від будь-яких рішень держави або органів місцевого самоврядування, на які вони не можуть вплинути, але впливають на виконання доходної та видаткової частин місцевих бюджетів, зокрема до них належать:

- стихійні лиха;

- погіршення політичної ситуації;
- епідемії;
- будь-які інші непередбачувані обставини.

До чинників суб'єктивного походження В. Дем'янишин відносить ті, які «обумовлені некваліфікованим прийняттям управлінських рішень» [8].

Є багато факторів, які негативно впливають на виконання місцевих бюджетів України. До них можемо віднести:

- неефективне бюджетне кредитування;
- відсутність більшого контролю за використанням цільових коштів;
- через ускладнення державних закупівель неможливість іноді вчасно та ефективно використати кошти;
- постійне зменшення кількості платників податків до місцевих бюджетів;
- недостатнє фінансування програм [8].

Так, для виконання місцевих бюджетів України важливим є швидке реагування та пристосування до усіх чинників об'єктивного походження, знаходження ефективних механізмів для функціонування бюджетів в чинних умовах, а також виявлення та усунення чинників суб'єктивного походження.

Для того, щоб визначити ефективність виконання місцевих бюджетів України як у звичайних умовах, так і під впливом різноманітних чинників, проводять аналіз місцевих бюджетів. Він є важливим як для розуміння фінансового стану місцевих бюджетів, так і для визначення ефективності управління органів місцевого самоврядування. Особливо актуальним і необхідним аналіз є в сучасних умовах воєнного часу для того щоб виявити проблеми бюджетів як відносно надходжень, так і в частині здійснення видатків, їх динаміку. Також аналіз необхідний для відображення реального фінансового стану місцевих органів самоврядування, їх можливості для забезпечення громадян необхідними суспільними благами та для контролю за ефективним використанням коштів місцевих бюджетів.

1.2. Організаційно-правове забезпечення виконання місцевих бюджетів в Україні

Організаційно-правове забезпечення виконання місцевих бюджетів в Україні є важливим аспектом, від якого залежить наскільки ефективно будуть виконуватися місцеві бюджети, як наслідок – наскільки якісно органи місцевого самоврядування зможуть виконувати усі функції, які покладені на них, підвищувати добробут громадян, забезпечувати правопорядок та громадську безпеку, ліквідувати наслідки бойових дій, надавати допомогу постраждалим в наслідок бойових дій та внутрішньо переміщеним особам.

У свою чергу, фінансові можливості органів місцевого самоврядування залежать від:

- ефективного використання та управління бюджетними коштами;
- раціональної побудови етапів виконання місцевих бюджетів України, зв'язок між якими має бути послідовним та логічним.

Забезпечення виконання місцевих бюджетів України регламентується статтею 4 Бюджетного кодексу України. До документів, які забезпечують та регулюють виконання місцевих бюджетів України відносяться: Конституція України, Бюджетний кодекс України, Бюджетна декларація, Закон про Державний бюджет України, інші закони, які регулюють бюджетні відносини, нормативно-правові акти органів виконавчої влади, прогнози місцевих бюджетів України, рішень про місцевий бюджет [3].

Згідно з Бюджетним кодексом України виконавчі органи місцевих рад, місцеві адміністрації та Рада міністрів Автономної Республіки Крим безпосередньо забезпечують виконання відповідних місцевих бюджетів, а місцеві фінансові органи здійснюють загальну організацію та управління виконанням відповідного місцевого бюджету, також вони координують діяльність учасників бюджетного процесу з будь-яких питань щодо виконання бюджету.

Таблиця 1.1

Правове забезпечення виконання місцевих бюджетів України

Бюджетний кодекс України	Стаття 78 Виконання місцевих бюджетів України
Закони, які регулюють бюджетні відносини, передбачені Бюджетним кодексом України	Закон України “Про правовий режим воєнного стану”
Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, прийняті на основі Бюджетного кодексу України	Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. №252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану».

Примітка. Побудовано автором.

Податковий кодекс України регулює усі податкові відносини в державі, в тому числі і податкові надходження до місцевих бюджетів України, їх склад, відповідальність за порушення податкового законодавства.

В сучасних умовах воєнного стану варто звернути увагу на основні положення постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. №252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану», відповідно до яких «органи місцевого самоврядування, їх виконавчі органи, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації продовжують здійснювати бюджетні повноваження, а у разі утворення військових адміністрацій такі повноваження здійснюють військові адміністрації відповідно до Закону України “Про правовий режим воєнного стану”» [12].

Права військових адміністрацій щодо виконання місцевих бюджетів, визначені вказаною постановою Кабінету міністрів України відображено на рис. 1.2.

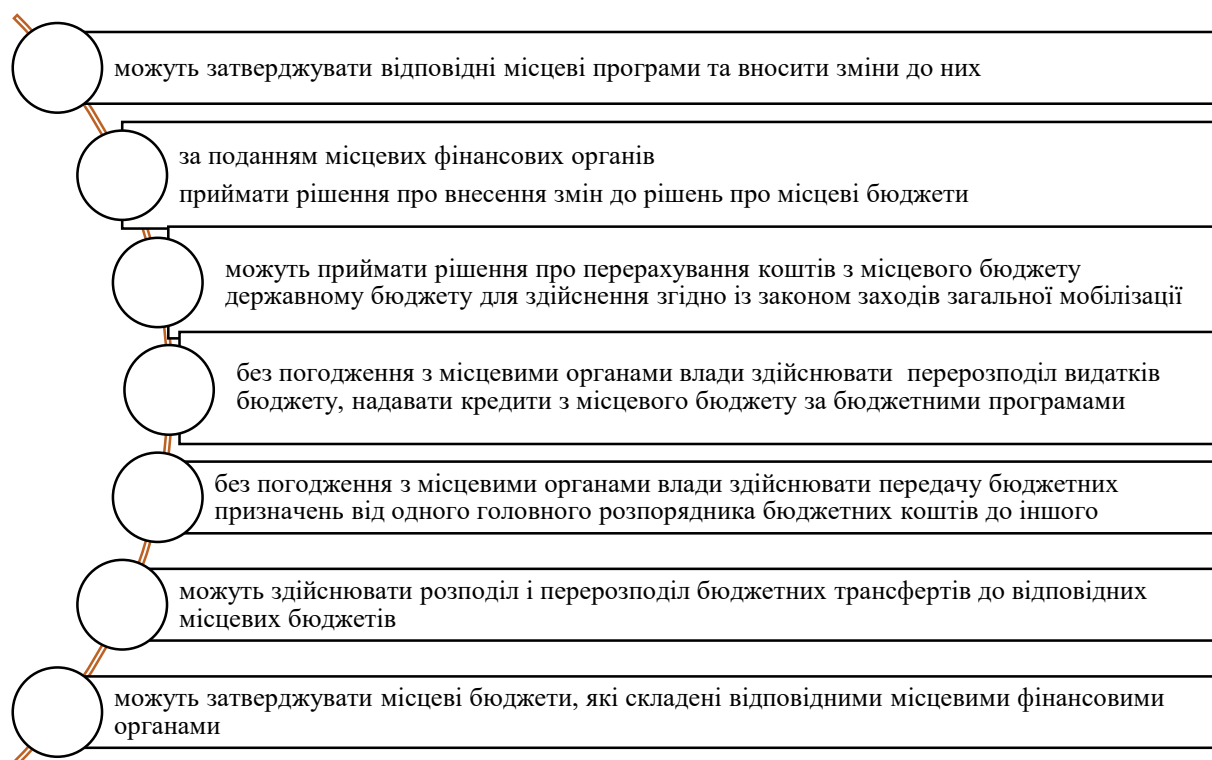

Рис.1.2. Права військових державних адміністрацій щодо виконання місцевих бюджетів України

Примітка. Побудовано автором на основі [12].

Важливим нормативним документом, яким регламентовано виконання місцевих бюджетів України, а саме видаткової його частини є Наказ Міністерства фінансів України «Про внесення змін до Типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету», який доповнює Типову програмну класифікацію видатків та кредитування місцевого бюджету, зокрема щодо наступних позицій:

1. видатки, пов'язані з наданням підтримки внутрішньо переміщеним та/або евакуйованим особам у зв'язку із введенням воєнного стану;
2. допомога внутрішньо переміщеному та/або евакуйованому населенню у зв'язку із введенням воєнного стану на території України за рахунок коштів резервного фонду місцевого бюджету [29].

Бюджетне законодавство швидко реагує на усі зміни, та вносить доповнення задля того, щоб забезпечити безперебійну роботу та функціонування бюджетної системи, та виконання місцевих бюджетів України

зокрема, з урахуванням нових потреб та проблем, які виникли в період військового стану, ведення бойових дій на територіях України та тимчасової окупації деяких територій.

В табл.1.2 бачимо, що першою стадією виконання місцевих бюджетів є затвердження розпису місцевих бюджетів, внесення змін до нього відповідно до бюджетних призначень.

Таблиця 1.2

Порядок виконання місцевих бюджетів України

1	Затвердження розпису місцевих бюджетів та внесення змін до нього, відповідно до бюджетних призначень
	Забезпечення виконання місцевих бюджетів України
2	Мобілізація бюджетних надходжень; покриття тимчасових касових розривів, здійснення місцевих запозичень
3	Здійснення витрат із бюджету
4	Контроль та аудит виконання місцевих бюджетів України
5	Моніторинг, аналіз та оцінка ефективності витрачання бюджетних коштів
5	Внесення змін до рішення про місцевий бюджет
6	Введення бухгалтерського обліку та складання звітності по виконанню бюджету

Примітка. Побудовано автором.

У Бюджетному кодексі України подано визначення бюджетного розпису як «документа, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації» [3]. Тобто цей розпис є фінансовим планом, відповідно до якого здійснюються виконання як дохідної, так і видаткової частини місцевих бюджетів.

Бюджетний розпис складається та виконується за чітко визначеним механізмом, який регламентується Порядком складання і виконання розпису місцевих бюджетів, а також затверджується наказом керівника відповідного місцевого фінансового органу.

Вже згідно показників, які вказані у бюджетному розписі розпорядники бюджетних коштів починають розробляти плани використання бюджетних коштів, бюджетних асигнувань та проекти кошторисів.

За відповідність розпису місцевого бюджету бюджетним призначенням відповідає керівник відповідного фінансового органу влади.

Виконання місцевих бюджетів відбувається аналогічно до процедури виконання Державного бюджету України.

Справляти контроль за надходженнями до бюджету уповноважені органи державної влади а також органи місцевого самоврядування. Так, відповідний місцевий фінансовий орган разом з органами місцевого самоврядування протягом всього виконання місцевого бюджету за доходами здійснює як аналіз надходжень до місцевого бюджету, так і безпосередньо його прогнозування.

Відповідно до Бюджетного кодексу України казначейське обслуговування місцевих бюджетів покладено на органи Казначейства України. Так саме органи Казначейства України ведуть увесь облік надходжень до місцевих бюджетів України. Якщо відбулося надмірне зарахування коштів до місцевих бюджетів або помилкове зарахування, тоді за поданням висновку від органів місцевого самоврядування, який підтверджений місцевим фінансовим органом, Казначейство України здійснює повернення коштів.

Податки і збори та інші доходи місцевого бюджету визнаються зарахованими до місцевого бюджету з дня зарахування відповідно на єдиний казначейський рахунок та рахунки, відкриті в установах банків державного сектору і не можуть акумулюватися на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету [3].

Виконання за видатками місцевих бюджетів здійснюється органами Казначейства України. Вони здійснюють всі операції, які відносять до виконання платіжних інструкцій розпорядників бюджетних коштів. Ці платіжні інструкції в свою чергу мають бути оформленими відповідно до всіх вимог законодавства та бути підтвердженими документами, які відповідатимуть взятим бюджетним зобов'язанням та наявним бюджетним асигнуванням.

Бухгалтерським обліком усіх операцій, які стосуються виконання місцевих бюджетів України, займаються органи Державної казначейської

служби України. Цей облік відбувається відповідно до чіткого порядку, який встановлений Міністерством фінансів України.

Облік, яким займаються органи Державної казначейської служби включають в себе активи та пасиви, тобто власність та зобов'язання, які виникли в наслідок виконання місцевих бюджетів.

Останнім етапом виконання місцевих бюджетів є закриття усіх рахунків, які були відкриті у поточному бюджетному періоді з метою виконання місцевих бюджетів, органами Державної казначейської служби. Це відбувається не пізніше 31 грудня поточного бюджетного року, або в інших випадках – останнього дня іншого бюджетного періоду.

Після цього органи Державної казначейської служби складають фінансову звітність щодо виконання місцевих бюджетів та подають її до відповідних місцевих фінансових органів

Так виконання місцевих бюджетів в сучасних умовах фінансової децентралізації та воєнного стану є основним показником, за яким можна визначити реальний стан органів місцевого самоврядування та відповідних територій, їх фінансову автономію, виконання ними усіх їх функцій, ефективність управління усіма доступними для них ресурсами.

Для того, щоб місцеві бюджети виконувалися ефективніше, необхідно вирішити проблеми, які виникають в процесі. Для цього необхідно вдосконалити та оптимізувати бюджетне законодавство України, розширити повноваження органів місцевого самоврядування, підсилити відповідальність усіх учасників бюджетного процесу щодо дотримання і виконання бюджетного законодавства, збільшити перелік надходжень безпосередньо до місцевих бюджетів, проводити постійний ретельний контроль та перевірки виконання місцевих бюджетів України та законності дій усіх учасників бюджетного процесу.

З впровадженням реформи місцевої децентралізації питання виконання місцевих бюджетів України постає з кожним роком гостріше, оскільки органи

місцевого самоврядування повинні наближатися до фінансової незалежності та самостійно забезпечувати власні потреби, менше покладаючись на трансферти.

Виконання місцевого бюджету як за видатками, так і за доходами є важливим показником для забезпечення усіх потреб. Його ефективність залежить від правильної та логічної побудови усіх етапів бюджетного процесу на місцевому рівні, міцних зав'язків між ними, міцної нормативно-правової бази, яка буде постійно змінювати та вдосконалюватися відповідно до викликів які постають перед органами місцевого самоврядування та державою.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Оцінка виконання дохідної частини місцевих бюджетів України

В сучасних умовах воєнного стану, коли постійно виникають нові виклики для держави та органів місцевого самоврядування, проблеми ефективної мобілізації доходів до бюджетів потребують дієвих та швидких рішень.

Варто зазначити що це пов'язано з тим, що саме ефективне виконання дохідної частини місцевих бюджетів, яке відповідає запланованим видаткам, забезпечує виконання органами місцевого самоврядування усіх функцій, які були покладені на них державою стосовно надання послуг освіти, охорони здоров'я, соціально-економічного розвитку відповідних територій, забезпечення громадської безпеки, правопорядку, соціальний захист громадян, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, управління комунальною власністю, ліквідації наслідків бойових дій.

Дохідна частина місцевих бюджетів умовно поділяється на власні та передані доходи. Власні доходи – це ті, які надходять безпосередньо до місцевих бюджетів України, тоді як до переданих доходів належать міжбюджетні трансферти.

Для того щоб досягнути успішного виконання дохідної частини місцевих бюджетів України, саме власні доходи мають складати лівову частку у структурі надходжень до місцевих бюджетів України. Так наявність достатніх обсягів власної ресурсної бази, тобто надходжень до відповідних місцевих бюджетів України, необхідна для надання якісних суспільних благ та послуг споживачам [30].

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» власні доходи місцевих бюджетів формуються з трьох джерел: податкові надходження, неподаткові надходження та інші надходження.

Розглянемо доходи місцевих бюджетів України, їх динаміку та структуру протягом 2020-2023 рр., щоб проаналізувати усі показники та їх зміни, які виникли через виклики, які постали перед органами місцевого самоврядування в наслідок воєнного стану.

Так 2023 р. загальні надходження до місцевих бюджетів України досягнули найбільшого значення – 652,6 млрд. грн. В 2020 р. до бюджетів надійшло найменше усіх надходжень – 469,6 млрд. грн. В 2021 р. їх сума зросла до 578,5 млрд. грн., проте в 2022 р. надходження до місцевих бюджетів України знизилися до 555 млрд. грн. (табл. 2.1)

Таблиця 2.1

**Динаміка та структура доходів місцевих бюджетів України
упродовж 2020-2023 рр.**

Показники	2020		2021		2022		2023	
	Млрд. грн.	Пит. вага, %	Млрд. грн.	Пит. вага, %	Млрд. грн.	Пит. вага, %	Млрд. грн.	Пит. вага, %
Податкові надходження	285	60,7	346	59,8	393	70,88	434	66,59
Неподаткові надходження	21	4,5	27	4,7	22	3,97	36	5,6
Доходи від операцій з капіталом	3	0,6	3	0,5	2	0,4	3	0,55
Офіційні трансферти	160	34,1	202	34,9	137	24,7	177	27,21
Цільові фонди	0,6	0,1	0,5	0,1	0,3	0,05	0,3	0,05
Усього	469,6	100	578,5	100	555	100	652,6	100

Примітка. Побудовано автором на основі [6].

На основі даних табл.2.1 можемо зробити висновок, що в 2023 р. завдяки прийнятими ефективними рішеннями щодо мобілізації доходів до місцевих бюджетів України, їх сума знову почала зростати і навіть досягнула найвищого значення яке було протягом 2020-2023 рр., тоді як в 2022 р. їх сума знизилася через несподівані виклики, які виникли в наслідок воєнного стану. Тобто,

державою та органами місцевого самоврядування було знайдено шляхи подолання проблем зменшення надходжень до місцевих бюджетів України.

Після проведення оцінки структури надходжень до місцевих бюджетів України бачимо, що найбільшу питому вагу кожного року мають податкові надходження. Так в 2021 р. це значення становило 60,7%, у 2021 – 59,8%, а в 2022 р. – 70,88%. У 2023 р. питома вага податкових надходжень до місцевих бюджетів України складала 66,59%. Так ми можемо зробити висновок, що найбільше податкових надходжень надійшло до місцевих бюджетів у 2022 р. Після оцінки питокої ваги податкових надходжень до місцевих бюджетів досліджено, що питома вага податкових надходжень протягом 2020-2023 рр. як зростає, так і знижується (табл. 2.1).

На відміну від податкових, неподаткові надходження мають незначну питому вагу в структурі надходжень до місцевих бюджетів України. Так в 2020 р. питома вага неподаткових надходжень складала 4,5%, в 2021 р. – 4,7%, в 2022 р. – 3,97 %, а в 2023 р. – 5,6%. У 2022 р. неподаткові надходження складала найменшу питому вагу серед усіх доходів місцевих бюджетів України, а найбільшу – 2023 р.

Як свідчать дані табл. 2.1., після проведення аналізу структури доходів місцевих бюджетів України визначили, що доходи від операцій з капіталом та цільові фонди мають найменші значення. Питома вага у структурі надходжень від операцій з капіталом у 2020 р. складала 0,6%, у 2021 р. – 0,5%, у 2022 – 0,4%, а в 2023 р. – 0,55%.

Питома вага цільових фондів у 2020-2021 рр. складала 0,1 %, а в 2022-2023 рр. – 0,05% в структурі усіх надходжень до місцевих бюджетів України.

Для ґрунтовного аналізу та вивчення тенденцій доходів проаналізуємо динаміку суми усіх надходжень до місцевих бюджетів України протягом 2020-2023 рр. (рис. 2.1).

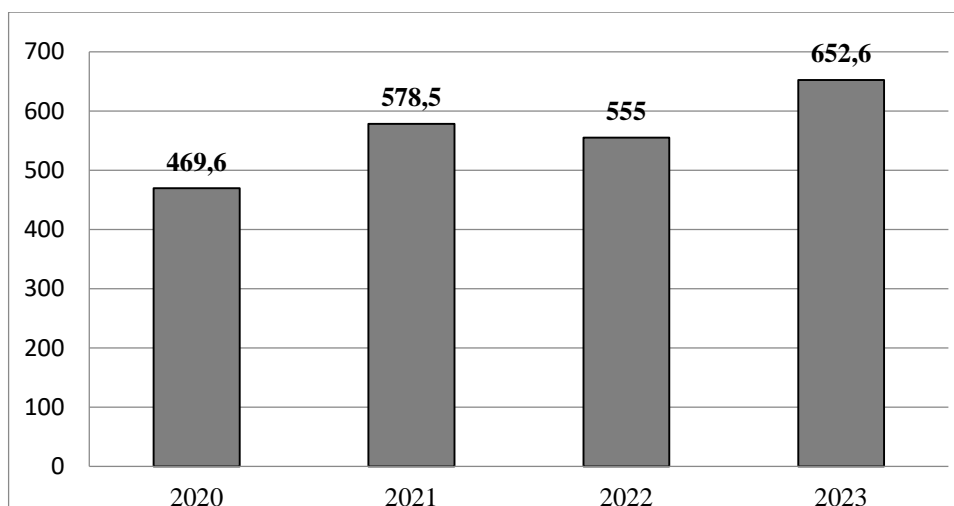

Рис. 2.1 Динаміка загальних надходжень до місцевих бюджетів України протягом 2020-2023 рр., млрд. грн.

Примітка. Побудовано автором на основі [6].

Після оцінки динаміки суми усіх надходжень можемо зробити висновки, що цей показник в 2022 р. був меншим, ніж у попередньому році та склав 555 млрд. грн., тоді як в 2021 р. – 578,5 млрд.

Проаналізуємо в загальному виконання усієї дохідної частини місцевих бюджетів України протягом 2020-2023 рр. (рис. 2.2).

За даними рис. 2.2 можна зробити висновок, що виконання місцевих бюджетів України за доходами зростає з кожним роком відповідно до уточнених річних планів, за єдиним виключенням в 2022 р., коли через початок воєнного стану виконання місцевих бюджетів було меншим, ніж навіть виконання місцевих бюджетів України в попередньому році.

Відсоток виконання дохідної частини місцевих бюджетів у 2020 р. склав 98,2%, а вже в 2021 р. відбулося перевиконання і цей показник зріс, досягнувши 100,6 %. Після цього в 2022 р. відсоток виконання місцевих бюджетів знизився до 93,7%. В 2023 р. виконання дохідної частини бюджету складало 97,6%, що є позитивним показником.

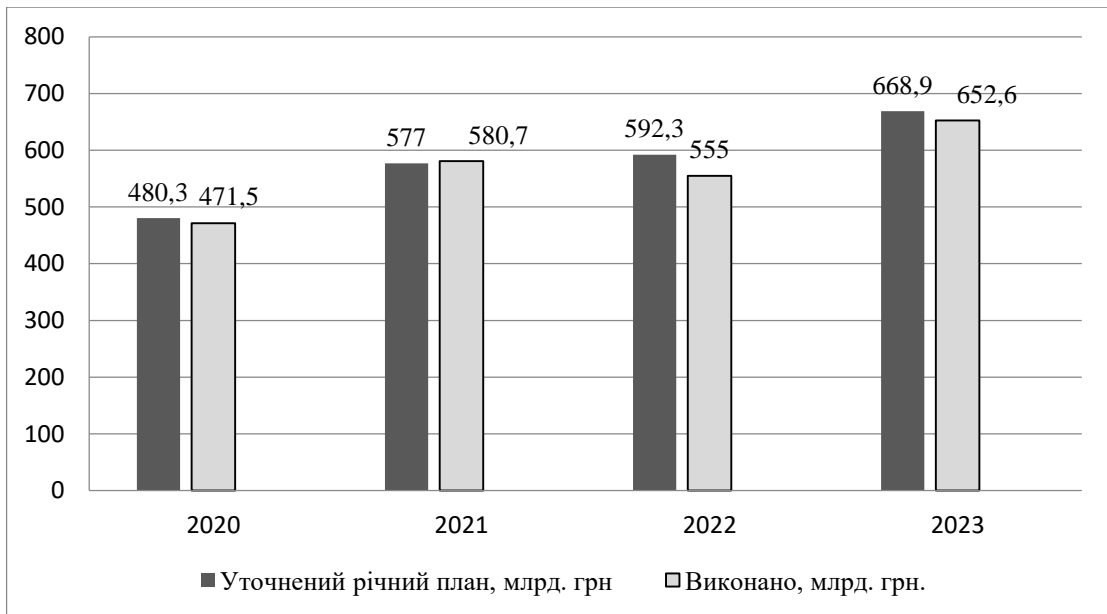

Рис. 2.2. Виконання місцевих бюджетів України за доходами протягом 2020-2023 рр., млрд. грн.

Примітка. Побудовано автором на основі [6]

Динаміку та структуру виконання місцевих бюджетів України за доходами по окремих показниках розглянемо детальніше в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка виконання місцевих бюджетів України за доходами протягом 2020-2023 рр.

Показники	2020		2021		2022		2023	
	Уточн. річний план, млрд. грн.	Виконано, млрд. грн.	Уточн. річний план, млрд. грн.	Виконано, млрд. грн.	Уточн. річний план, млрд. грн.	Виконано, млрд. грн.	Уточн. річний план, млрд. грн.	Виконано, млрд. грн.
Податкові надходження	289,2	285	322,1	346	390	393	424,7	434
Неподаткові надходження	21,3	21	26,4	27	23,1	22	35,3	36
Доходи від операцій з капіталом	4,1	3	4,5	3	3,8	2	3,2	3
Офіційні трансферти	164,9	160	213,3	202	174,8	137	205,2	177
Цільові фонди	0,8	0,6	0,8	0,5	0,7	0,3	0,5	0,3

Примітка. Побудовано автором на основі [6].

Після аналізу табл.2.2 можемо зробити висновки, податкові надходження та офіційні трансферти є найбільшими джерелами доходів місцевих бюджетів. Проте на відмінну від податкових надходжень, виконання місцевих бюджетів за доходами по показнику офіційних трансфертів не є ефективним.

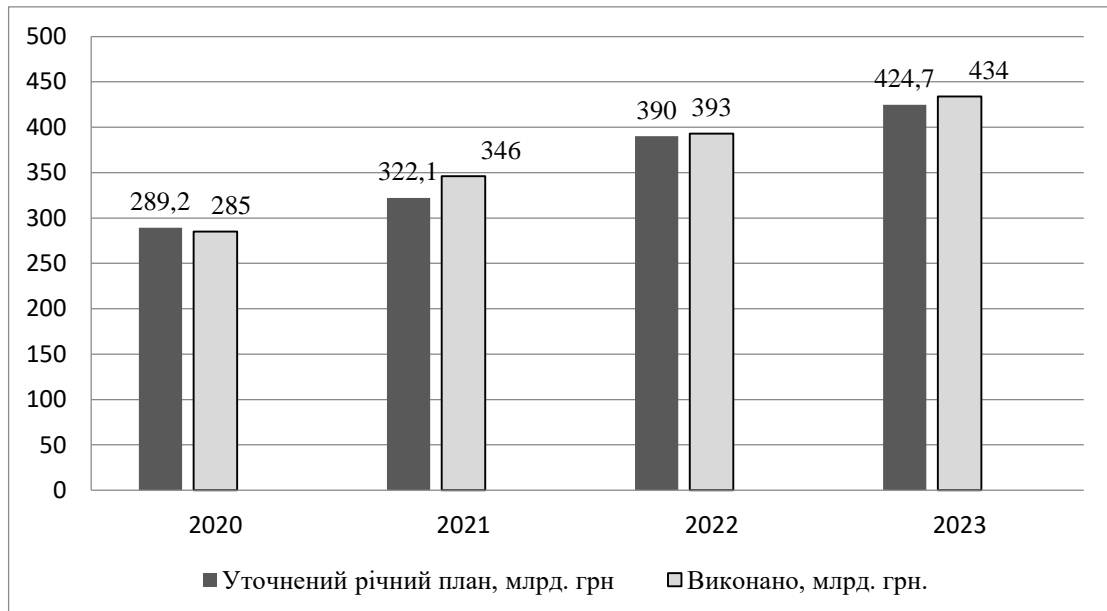

Рис. 2.3. Виконання місцевих бюджетів України в частині податкових надходжень протягом 2020-2023 рр., млрд. грн.

Примітка. Побудовано автором на основі [6]

Виконання місцевих бюджетів за податковими надходженнями характеризувалося постійним зростанням та перевиконанням, навіть у 2022 р. Лише у 2020 р. не відбулося запланованих податкових надходжень до місцевих бюджетів України, але вже починаючи з 2021 р. ми можемо спостерігати тенденцію до зростання податкових надходжень до місцевих бюджетів України та їх перевиконання за цим показником. Так в 2023 р. до місцевих бюджетів України надійшло на 9,3 млрд. грн більше, ніж було заплановано в уточненому річному плані.

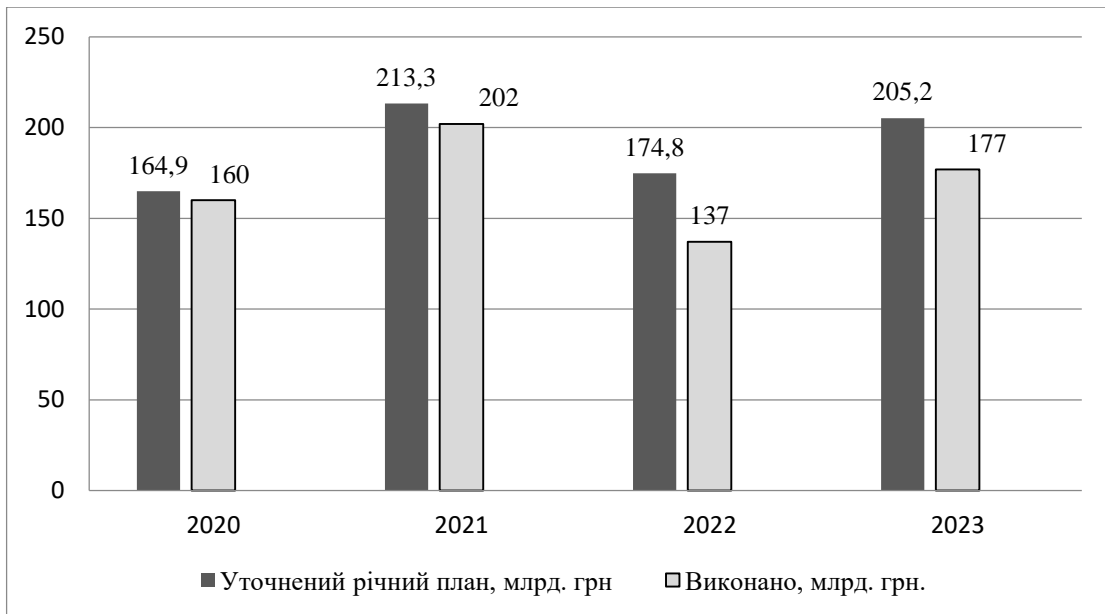

Рис. 2.4. Виконання дохідної частини місцевих бюджетів України в частині міжбюджетних трансфертів протягом 2020-2023 рр., млрд. грн.

Примітка. Побудовано автором на основі [6]

Динаміка виконання дохідної частини місцевих бюджетів України за бюджетними трансфертами характеризується нестабільністю. Так у 2022 р. До місцевих бюджетів надійшло найменша сума офіційних трансфертів – 137 млрд. грн., що на 65 млрд. менше ніж в попередньому році. Це пов'язано з тим що через воєнний стан не було можливості спрямувати ці трансферти як було заплановано в уточненому річному плані 2022 р. До місцевих бюджетів надійшло на 37,8 млрд. грн. менше, ніж було затверджено в уточненому річному плані (рис. 2.4).

Загалом, можемо зробити висновок, що надходження бюджетних трансфертів до місцевих бюджетів не є стабільним джерелом, оскільки кожного року протягом періоду 2020-2023 рр. їх надходить менше, ніж було заплановано, що в свою чергу може викликати нестачу коштів для запланованих видатків з місцевих бюджетів України, тобто погіршити ефективність виконання місцевих бюджетів за видатками.

З даних, які наведені в табл. 2.3 бачимо що протягом 2021-2023 рр. виконання місцевих бюджетів України за доходами по показнику податкових надходжень було ефективним. Так в 2021 р. показник виконання податкових

надходжень становив 104,4%, в 2022 р. – 100,9%, а в 2023 р. – 102,3%. Також в 2023 р. з профіцитом надійшли до місцевих бюджетів неподаткові надходження та доходи від операцій з капіталом, відповідно 103,3% та 114,2%. По всіх інших показниках протягом 2020-2023 рр. загалом можемо спостерігати невідповідність надходжень до уточнених річних планів, що свідчить про неефективне виконання дохідної частини місцевих бюджетів України.

Таблиця 2.3

**Виконання показників місцевих бюджетів України за доходами
упродовж 2020-2023 рр.**

Показники	2020	2021	2022	2023
	Виконано, %	Виконано, %	Виконано, %	Виконано, %
Податкові надходження	98,7	104,4	100,9	102,3
Неподаткові надходження	101	102,9	95,5	103,3
Доходи від операцій з капіталом	85,1	77,4	60,4	114,2
Офіційні трансферти	97	94,7	78,37	86,3
Цільові фонди	79,1	76,1	48,3	77,9

Примітка. Побудовано автором на основі [6].

Динаміку виконання дохідної частини місцевих бюджетів України протягом 2020-2023 рр. відображено в табл. 2.4. Так в 2021 р. виконання місцевих бюджетів України за доходами складало 100,6%, що є найвищим показником, так як в 2022 р. після початку повномасштабного вторгнення та введення військового стану виконання складало 93,7%. Цей показник є найнижчим серед тих, які спостерігались протягом 2020-2023 рр. Вже в 2023 р. виконання місцевих бюджетів за доходами становило 97,6%.

За результатами аналізу виконання дохідної частини місцевих бюджетів України протягом 2020-2023 рр. можемо зробити висновок, що найефективніше виконання було в 2021 р. Проте через наслідки військового стану вже в 2022 р. до місцевих бюджетів не надійшло найбільше з запланованих коштів і виконання дохідної частини місцевих бюджетів України склало 93,7%.

Таблиця 2.4

**Виконання дохідної частини місцевих бюджетів України
протягом 2020-2023 рр., млрд. грн.**

Рік	Уточнений річний план, млрд. грн.	Виконано, млрд. грн.	Виконано, %
2020	480,3	471,5	98,2
2021	577	580,7	100,6
2022	592,3	555	93,7
2023	668,9	652,6	97,6

Примітка. Побудовано автором на основі [6]

Проведення дослідження виконання місцевих бюджетів України протягом 2020-2023 рр. допомогло виявити зміни як в структурі надходжень, так і їх динаміці, які виникли в 2022 р. унаслідок воєнного стану. Так протягом 2020-2023 рр. найбільшу частину серед усіх надходжень до місцевих бюджетів становлять податкові надходження, що являється позитивним показником і свідчить про успішне впровадження фінансової децентралізації, оскільки з зростанням податкових надходжень зростає відповідно і можливість органів місцевого самоврядування забезпечувати власні потреби за їх допомогою.

2.2. Основні тенденції виконання місцевих бюджетів за видатками

В контексті реалізації реформи децентралізації, органи місцевого самоврядування отримали більше повноважень стосовно використання акумульованих коштів у відповідних бюджетах, та при їх раціональному використанні можна значно підвищити комфорт жителів відповідних територій та забезпечити максимальне задоволення їхніх потреб.

Варто зазначити, що ефективне виконання місцевих бюджетів за видатками у воєнний період є важливим, оскільки переважно саме за допомогою них здійснюється як фінансування усіх важливих для громадян послуг, до переліку яких входить облаштування достатньої кількості та належної якості укриттів, пунктів незламності, допомога внутрішньо переміщеним особам, допомога та підтримка релокованого бізнесу та інше.

Видатки місцевих бюджетів дещо стабілізують та зменшують вплив економічних факторів на населення відповідних територій, надають послуги для громадян, які з певних причин не є для них доступними або їх є недостатня кількість на ринку. Виконання місцевих бюджетів України за видатками відображає пріоритети бюджетної політики на відповідному місцевому рівні [31].

Видатки місцевих бюджетів можуть здійснюватися із двох фондів:

1. Загального фонду місцевого бюджету;
2. Спеціального фонду місцевого бюджету.

Усі видатки місцевих бюджетів України можна класифікувати за їх призначенням. Так є видатки для забезпечення:

- Загальнодержавних функцій;
- Громадського порядку, безпеки та судової влади;
- Економічної діяльності;
- Охорони навколишнього природного середовища
- Житлово-комунального господарства;
- Охорони здоров'я;
- Духовного та фізичного розвитку;
- Освіти;
- Соціального захисту та соціального забезпечення;
- Міжбюджетні трансферти.

Після оцінки структури виконання місцевих бюджетів України протягом 2020-2023 рр. можемо зазначити, що найбільшу питому вагу в усіх видатках місцевих бюджетів України займають видатки на освіту. Так в 2020 р. їх питома вага складала 41,7%, в 2021 р. – 43,7%, в 2022 р. – 48%, а в 2023 р. – 38,37% (табл. 2.5).

Значимими за питомою вагою в структурі є також видатки на економічну діяльність. В 2020 р. їх частка становила 19,7%, в 2021 р. вона мала таке ж значення як в попередньому році і складала 19,7%. В 2022 р. питома вага видатків на економічну діяльність становила 12,6%, а в 2023 – 17,5%.

Питома вага усіх видатків на загальнодержавні функції в 2020 р. – 8,6% від усіх видатків, в 2021 р. – 8%, 2022 р. – 9,6%, а в 2023 р. – 8,2%. Як бачимо з табл. 2.5 найбільша частка від усіх видатків на загальнодержавні функції була в 2022 р.

Таблиця 2.5

**Динаміка та структура видатків місцевих бюджетів України
протягом 2020-2023 рр.**

Показники	2020		2021		2022		2023	
	Млрд. грн.	Пит. вага, %	Млрд. грн.	Пит. вага, %	Млрд. грн.	Пит. вага, %	Млрд. грн.	Пит. вага, %
Загальнодержавні функції	41	8,6	46	8	46,5	9,6	53	8,2
Громадський порядок, безпека та судова влада	1,8	0,4	1,7	0,3	11,1	2,3	16,8	2,6
Економічна діяльність	93,9	19,7	112,4	19,7	61	12,6	113	17,5
Охорона навколишнього природного середовища	2,4	0,5	2,4	0,4	0,5	0,1	1,1	0,18
Житлово-комунальне господарство	32,1	6,7	56,7	10	40,6	8,4	62	9,6
Охорона здоров'я	50,9	10,6	33,1	5,81	31	6,4	38,2	5,9
Духовний та фізичний розвиток	21,9	4,6	27,4	4,8	22,6	4,7	26,7	4,12
Освіта	199,4	41,7	249	43,7	232,3	48	248,18	38,37
Соціальний захист та соціальне забезпечення	24	5	28	4,9	29,2	6	44,87	6,94
Міжбюджетні трансферти	10,7	2,2	12,6	2,2	9,5	1,95	42,9	6,63
Усього	478,1	100	569,4	100	484,3	100	646,82	100

Примітка. Побудовано автором на основі [6].

Видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу в 2020 р. мали питому вагу 0,4%, в 2021 р. – 0,3%, 2022 р. – 2,3%, 2023 р. – 2,6%. Отже, починаючи з 2022 р. частка видатків на громадський порядок, безпеку та судову владу почала зростати в загальній структурі видатків місцевих бюджетів України

Частка видатків на охорону навколишнього природного середовища в 2020 р. складала 0,5%, в 2021 р. – 0,4%, 2022 р. – 0,1%, 2023 р. – 0,18%. Тобто, питома вага видатків на охорону навколишнього природного середовища з кожним роком зменшувалася, і лише в 2023 р. зросла.

Питома вага видатків на житлово-комунальні господарства в 2020 р. складала 6,7%, 2021 р. – 10%, в 2022 р. – 8,4%, 2023 р. – 9,6%. Отже, найбільшу частку видатки на житлово-комунальні господарства мали в 2021 р.

Видатки на охорону здоров'я серед усіх видатків в 2020 р. склали 10,6%, 2021 р. – 5,81%, 2022 р. – 6,4%, 2023 р. – 5,9%. З цього можна зробити висновок що найбільша питома вага цих видатків була в 2020 р., а найменша – в 2021р.

В 2020 р. питома вага на духовний та фізичний розвиток дорівнювала 4,6%, а 2021 р. це значення становило 4,8%, 2022 р. – 4,7%. В 2023 р. питома вага була найменша – 4,12%.

Частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в 2020 р. була 5%, 2021 р. – 4,9%, 2022 р. – 6%, а в 2023 р. – 6,94%. Отже, в останні роки питома вага видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в структурі видатків місцевих бюджетів збільшується.

Після аналізу міжбюджетних трансфертів в структурі видатків місцевих бюджетів України, можна зробити висновок, що найбільша питома вага їх була в 2023 р. – 6,63%, тоді як найменша в 2022 р. – 1,95%. В 2020-2021 рр. частка в структурі видатків їх становила – 2,2%.

Виконання місцевих бюджетів України за видатками протягом 2020-2023 рр. розглянемо та проаналізуємо за даними рис. 2.5.

Так, виконання місцевих бюджетів за видатками протягом 2020-2023 рр. зростає, за єдиним виключенням – 2022 р. Загалом за даними рис.2.5 спостерігаємо позитивну тенденцію збільшення видатків з місцевих бюджетів України, проте вони не досягають уточненого річного плану.

У табл. 2.6 представлено дані про виконання показників місцевих бюджетів України за видатками. У період за 2020–2023 рр. спостерігається зростання обсягів видатків як відповідно до затверджених річних планів, так і у фактичному виконанні. Після 2022 року суттєво збільшилися видатки на громадський порядок, безпеку, судову владу, соціальний захист, соціальне

забезпечення та комунальне господарство, які стали пріоритетними напрямками для органів місцевого самоврядування.

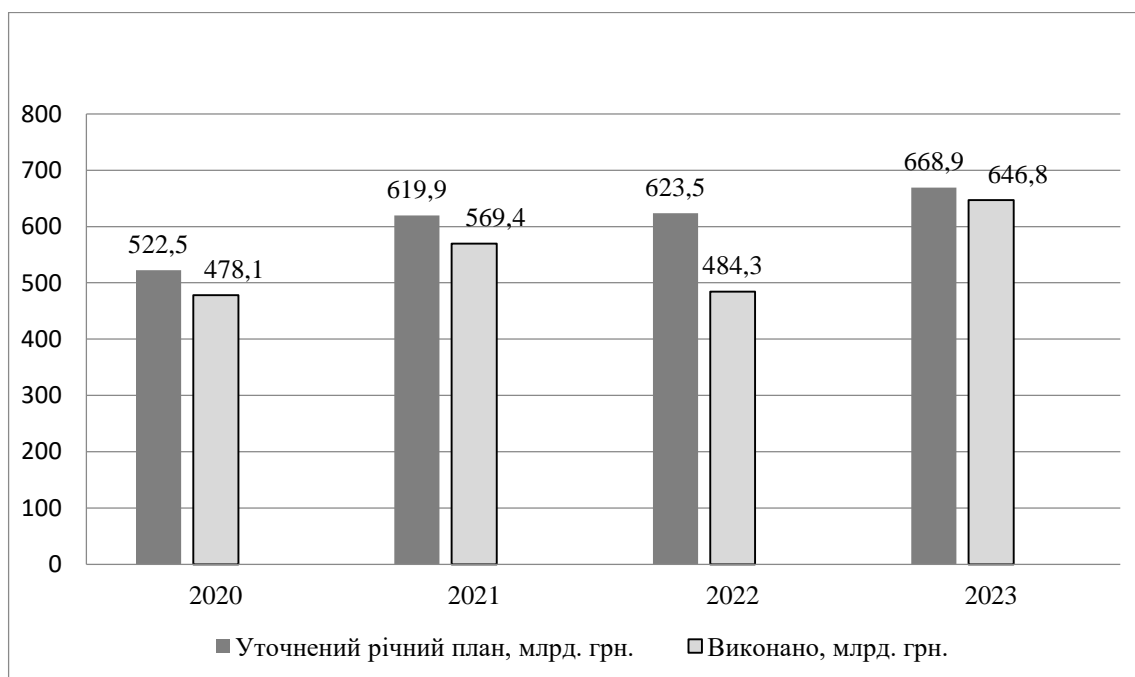

Рис. 2.5 Виконання місцевих бюджетів України за видатками протягом 2020-2023 рр., млрд. грн.

Примітка. Побудовано автором на основі [6].

Встановлено, що щороку спостерігається тенденція до зростання обсягів видатків із місцевих бюджетів. Це свідчить про успішне виконання органами місцевого самоврядування їхньої ключової функції – забезпечення соціально-економічної підтримки населення. Завдяки ефективно впровадженій реформі місцевого самоврядування та стабільним надходженням до місцевих бюджетів, органи місцевого самоврядування мають змогу забезпечувати сталий розвиток територій і спрямовувати більші кошти на потреби важливих сфер.

В табл. 2.7 відображено динаміку щодо виконання показників місцевих бюджетів за видатками. Так протягом 2020-2023 рр. видатки з місцевих бюджетів України не досягали та не перевищували запланованих в уточненому річному плані. 2022 р. має найнижчі показники виконання видатків з місцевих бюджетів України по всіх показниках.

Таблиця 2.6

**Виконання показників місцевих бюджетів України за видатками
протягом 2020-2023 рр.**

Показники	2020		2021		2022		2023	
	Уточн. річний план, млрд. грн.	Виконано, млрд. грн.	Уточн. річний план, млрд. грн.	Виконано, млрд. грн.	Уточн. річний план, млрд. грн.	Виконано, млрд. грн.	Уточн. річний план, млрд. грн.	Виконано, млрд. грн.
Загальнодержавні функції	43	41	48,5	46	59,9	46,5	63	53
Громадський порядок, безпека та судова влада	2	1,8	1,8	1,7	14,4	11,1	20,7	16,8
Економічна діяльність	111	93,9	136,3	112,4	105,6	61	165	113
Охорона навколишнього природного середовища	3,7	2,4	3,4	2,4	2,1	0,5	1,8	1,1
Житлово-комунальне господарство	34,9	32,1	62,9	56,7	61,3	40,6	69,6	62
Охорона здоров'я	53,6	50,9	34,9	33,1	36,9	31	42,2	38,2
Духовний та фізичний розвиток	23,8	21,9	28,9	27,4	27,1	22,6	29	26,7
Освіта	213,1	199,4	260,9	249	261,5	232,3	267,2	248,18
Соціальний захист та соціальне забезпечення	25,4	24	29,2	28	35,1	29,2	49,3	44,87
Міжбюджетні трансферти	10,7	10,7	12,6	12,6	19,3	9,5	47,5	42,9

Примітка. Побудовано автором на основі [6].

Починаючи з 2022 р. тенденція щодо видатків з місцевих бюджетів дещо змінилася, через те що у зв'язку з воєнним станом змінилися пріоритети в органів місцевого самоврядування стосовно того на підтримку та розвиток яких саме сфер необхідно виділяти більше коштів.

Громадський порядок, безпека та судова влада стало однією з таких сфер, на фінансування якої почали спрямовувати набагато більше коштів, ніж у попередні роки.

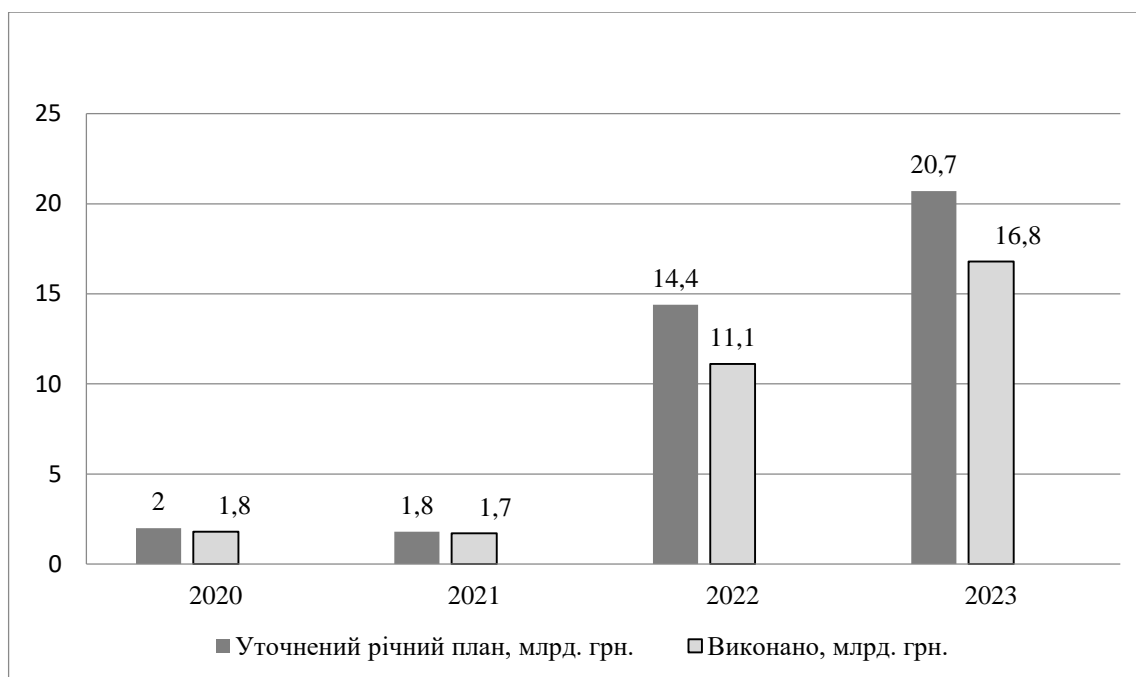

Рис. 2.6 Виконання місцевих бюджетів України за видатками на громадський порядок, безпеку та судову владу 2020-2023 рр., млрд. грн.

Примітка. Побудовано автором на основі [6].

З аналізу рис. 2.6 можемо зробити висновки, що видатки місцевих бюджетів на громадський порядок, безпеку та судову владу протягом 2020-2023 рр. ніколи не досягали запланованих сум в уточненому річному плані. Проте на рис. 2.6 можемо спостерігати наскільки в 2022 р. зросли видатки на цю сферу. Так в 2022 р. з місцевих бюджетів було видано на 9,4 млрд. грн. більше ніж в попередньому році. А вже в 2023 р. з бюджету було спрямовано на 15,1 млрд. грн. більше на громадський порядок, безпеку та судову владу ніж в 2021 р. Саме видатки на цю сферу зросли найбільше серед всіх інших.

Варто зазначити також, що суттєво зросли видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення. Так в 2023 р. з місцевих бюджетів України на фінансування цієї сфери було виділено на 15,67 млрд. грн. більше ніж в 2022 р. Ці зміни пов'язані з воєнним станом та веденням бойових дій, і як наслідок – збільшенням людей які потребують підтримки та соціального захисту.

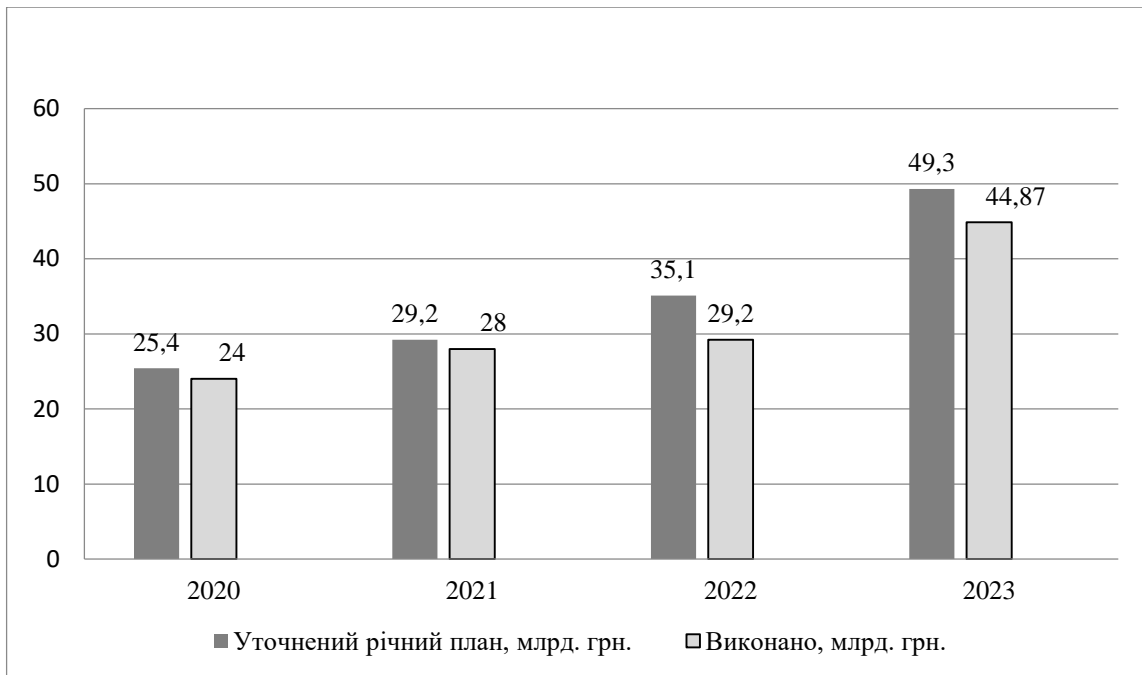

Рис. 2.7 Виконання місцевих бюджетів України за видатками на соціальний захист та соціальне забезпечення 2020-2023 рр., млрд. грн.

Примітка. Побудовано автором на основі [6].

Так на рис. 2.7 спостерігаємо стрімке зростання видатків на цю сферу. Хоч виконання так і не досягнуло запланованих результатів в уточненому річному плані, проте таке зростання є позитивним показником і означає, що органи місцевого самоврядування виконують функції соціального захисту та забезпечення на належному рівні та спрямовують кошти місцевих бюджетів для надання допомоги тим громадянам, які її потребують. Так видатки за цим показником були виконанні на 90,3%.

Проаналізувавши табл. 2.7 ми бачимо, що в 2022-2023 рр. відбулося зменшення ефективності виконання місцевих бюджетів України по всіх показниках. Видатки на економічну діяльність та охорону навколишнього середовища спрямовувалися найменше і в 2023 р. відповідно досягнули 68,4% і 64,8%. Найменше коштів відносно запланованих було спрямовано в 2022 р. на охорону навколишнього середовища. Виконання місцевих бюджетів за видатками за цим показником склало 24,1% (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Динаміка виконання показників місцевих бюджетів України за видатками
протягом 2020-2023 рр.**

Показники	2020	2021	2022	2023
	Виконано, %	Виконано, %	Виконано, %.	Виконано, %
Загальнодержавні функції	93,6	94,7	77,5	84
Громадський порядок, безпека та судова влада	91,3	93,2	76,9	80,8
Економічна діяльність	84,5	82,3	57,8	68,4
Охорона навколишнього природного середовища	64,2	70,5	24,1	64,8
Житлово-комунальне господарство	91,8	90	66,2	89
Охорона здоров'я	94,7	94,7	84	90,2
Духовний та фізичний розвиток	91,9	94,5	83,1	91,6
Освіта	93,5	95,4	88,8	92,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення	94,14	96	83,17	90,9
Міжбюджетні трансферти	98,8	99,1	48,9	90,3

Примітка. Побудовано автором на основі [6].

Ефективність виконання місцевих бюджетів України за видатками є важливим показником, який показує чи були виділенні усі заплановані в уточненому річному плані кошти. Цей показник розглянутий в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

**Виконання місцевих бюджетів України за видатками
протягом 2020-2023 рр.**

Рік	Уточнений річний план, млрд. грн.	Виконано, млрд. грн.	Виконано, %
2020	522,5	478,1	91,5
2021	619,9	569,4	91,85
2022	623,5	484,3	77,7
2023	668,9	646,8	85,6

Примітка. Побудовано автором на основі [6].

Так виконання місцевих бюджетів за видатками було найефективнішим в 2021 р. – 91,85%, очікувано, найменшої ефективності щодо виконання місцевих бюджетів за видатками було досягнуто в 2022 р. – 77,7%. Проте вже в 2023 р. цей показник зріс до 85,6%, що є позитивним.

Дослідження виконання місцевих бюджетів України за видатками протягом 2020-2023 рр. показало, що в наслідок виникнення в 2022 р. нових викликів, які постали перед державою та органами місцевого самоврядування через військовий стан, дещо змінилася пріоритетність в розподілі видатків між різними сферами. Так починаючи з 2022 р. більше коштів почали спрямовувати на громадський порядок, безпеку та судову владу, соціальний захист та соціальне забезпечення, комунальне господарство.

Найбільше усіх видатків протягом усіх проаналізованих років спрямовується на освіту. І не зважаючи на військовий стан, в 2023 р. органи місцевого самоврядування показують кращі показники виконання місцевих бюджетів за видатками в порівнянні з 2022 р., з чого можемо зробити висновок про те що держава та місцеве самоврядування змогли швидко пристосуватися та знайти ефективні рішення проблем, які постали перед ними в попередньому році. Це є позитивним показником, оскільки означає що органи місцевого самоврядування можуть на належному рівні виконувати покладені на них державою обов'язки та забезпечувати належний соціальний захист населення у період воєнного стану.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

У сучасних умовах впровадження та розвиток реформи децентралізації є як ніколи важливим та актуальним, адже воно може дати змогу органам місцевого самоврядування забезпечувати кращу соціально-економічну підтримку населення, швидше та ефективніше реагувати на нові виклики, які можуть постати у зв'язку з військовим станом та веденням бойових дій, продовжувати розвивати відповідні території та забезпечувати виконання усіх обов'язків, які були покладені на органи місцевого самоврядування державою.

Цього можна досягнути за рахунок розширення переліку повноважень органів місцевого самоврядування, а також впровадження нових більш ефективних механізмів для кращої і ефективнішої як мобілізації доходів до місцевих бюджетів України, так і виконання усіх видатків місцевих бюджетів України, тобто забезпечення органами місцевої влади більшої фінансової незалежності та стійкості, що є критичним і дуже важливим в сучасних умовах.

Щоб досягнути таких результатів необхідно використати комплексний підхід, застосувавши багато різноманітних механізмів.

В першу чергу, найбільш важливим з усіх кроків повинен бути чіткий, логічний розподіл повноважень між усіма рівнями органів влади під час виконання місцевих бюджетів за видатками. Це сприятиме як і кращому контролю, так і більш ефективному виконанні місцевих бюджетів.

Наступним може стати передача місцевим органам влади більших повноважень для справляння місцевих податків, тобто їх частковий перехід від Державного бюджету України.

Важливим кроком у вдосконаленні організації виконання місцевих бюджетів України є впровадження державної політики розвитку регіонів. Забезпечення рівномірного розвитку усіх регіонів може допомогти уникнути нерівномірності серед виконання місцевих бюджетів між регіонами України,

покращити привабливість певних регіонів в очах громадян, які вже не будуть змушені передислоковуватися і матимуть все необхідне в регіоні, в якому знаходяться.

Для того, щоб збільшити формування дохідної частини місцевих бюджетів України, в тому числі, необхідно проводити стимулювання приватного бізнесу та забезпечувати умови для його роботи, стабільного розвитку та розширення, що, в свою чергу, сприятиме створенню нових робочих місць, зробить регіон знаходження підприємств більш привабливим для населення, оскільки будуть забезпечені стабільною роботою, регіон буде розвиватися за рахунок функціонуючих підприємств, надходження до місцевих бюджетів відповідно також будуть збільшуватися.

Державна політика є ключовим чинником, що впливає на виконання місцевих бюджетів України. Вона також відіграє важливу роль у посиленні контролю за реалізацією заходів, спрямованих на мобілізацію доходів, що сприятиме ефективному виконанню місцевих бюджетів за доходною частиною.

Для успішного впровадження усіх змін і щоб не допустити негативні наслідки потрібно буде також одночасно з впровадженням трансформаційних процесів та нових механізмів посилити моніторинг за виконанням бюджетного процесу на місцевому рівні, застосування та впровадження також системи аналізу, аудиту, проведення різних перевірок стосовно справляння надходжень до місцевих бюджетів.

Якщо в процесі аналізу, моніторингу, аудиту були виявлені негативні наслідки впроваджених змін найбільш важливим буде реагування на це проведення додаткової оцінки ризиків, розробка методів та шляхів подолання цих наслідків для того, щоб не допустити їх появи у наступному бюджетному періоді і одночасно з цим продовжувати розвивати бюджетну систему та забезпечувати кращі результати виконання місцевих бюджетів України.

Тобто, своєчасне отримання інформації стосовно виконання місцевих бюджетів за доходами, правильна та чітка передача інформації та усіх показників сприятиме кращому прогнозуванню як і дохідної частини наступних

бюджетних періодів, так і дозволить швидко відреагувати на негативні наслідки або змін, які були введені до бюджетної системи на місцевих рівнях та безпосереднього виконання місцевих бюджетів, або інших зовнішніх факторів які можуть виникнути несподівано.

Розглядаючи виконання місцевих бюджетів України, можна виокремити кілька напрямів, які слід удосконалити для підвищення ефективності використання видатків:

1. Посилення перевірок і контролю за використанням бюджетних коштів.

Цей напрям включає ретельний моніторинг дотримання програмно-цільового призначення коштів, перевірку органів місцевого самоврядування та місцевих фінансових органів. Особливу увагу слід приділяти формуванню уточнених річних планів і фактичному виконанню місцевих бюджетів.

2. Уточнення та розширення повноважень місцевих органів влади.

Необхідно конкретизувати повноваження місцевих органів влади щодо видатків у різних галузях і оптимізувати їх розподіл з урахуванням регіональних особливостей, економічної та політичної ситуації в країні. Це дозволить забезпечити всі бюджетні сфери достатніми фінансовими ресурсами для ефективного функціонування, а також спрямовувати кошти на пріоритетні чи критично важливі напрями.

3. Посилення відповідальності за порушення у виконанні місцевих бюджетів.

Важливим кроком є запровадження суворішої відповідальності та штрафів за порушення з боку органів місцевої влади, які беруть участь у процесі виконання місцевих бюджетів. Це сприятиме підвищенню дисципліни та прозорості у використанні бюджетних коштів.

Наповнення місцевих бюджетів та досягнення вищого рівня їх виконання можна досягнути шляхом вдосконалення системи місцевого оподаткування та розширення переліку податків, які надходять безпосередньо до місцевих бюджетів України, оскільки, як свідчать результати проведеного аналізу, саме податкові надходження до місцевих бюджетів України є їх основою. І саме за

допомогою перегляду системи місцевого оподаткування можна досягнути кращих і вищих результатів мобілізації дохідної частини місцевих бюджетів України, що, в свою чергу, забезпечить збільшення надходжень до місцевих бюджетів України.

Щоб впровадити ці зміни необхідно детально проаналізувати все, та також розглянути досвід зарубіжних країн щодо місцевих податків. При цьому необхідно розуміти, що через відмінності в розвитку країн, та органах місцевого самоврядування, економічного потенціалу територій ефективність відповідних теоретичних впроваджень до організації виконання місцевих бюджетів України може суттєво відрізнятись.

Майже в всіх розвинутих країнах Європи саме місцеві податки та збори є фінансовим базисом для органів місцевої влади та наповнення місцевих бюджетів. І на відміну від України кількість цих місцевих податків та зборів є досить великою. Так, до прикладу, в Франції місцевих податків та зборів є близько 50, в Німеччині трохи більше – 55, в Італії їх кількість сягає 70, а в Бельгії досягає 100. В Японії є близько 20 різних місцевих податків. Мабуть єдине виключення це Велика Британія, адже там не має великої кількості місцевих податків та зборів [24, с.34].

Саме ось ця чисельність місцевих податків та зборів дозволяє мати стабільні податкові надходження до місцевих бюджетів, а також забезпечує їх широке застосування з врахуванням регіональних особливостей. Тобто фіскальні можливості та потенційні надходження до бюджетів не втрачаються.

Розширення переліку місцевих податків та зборів може стати безсумнівним позитивним аспектом для органів місцевої влади та збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів. Це можуть бути як і нові податки з врахуванням регіональних особливостей, так і деякі податки, які надходять до Державного Бюджету України. Проте в цьому випадку необхідно буде слідкувати за податковим навантаженням на громадян та враховувати їх спроможність до сплати цих нових податків також.

Так, одними із поширених та ефективних податків в зарубіжних країнах є: податок на майно, екологічні податки, податки з продажі, прибуткові податки з громадян.

Податок на майно вважається найефективнішим та найбільш фіскально значимим з усіх, оскільки об'єкт оподаткування неможливо перенести в інший регіон, у якому є більш вигідні умови оподаткування, тобто є певна територіальна прив'язка. Окрім цього, безсумнівним позитивним аспектом є те, що він не залежить від стабільності надходжень та економічного зростання чи спаду, він завжди буде стабільно надходити до місцевого бюджету та дозволить підтримувати належний рівень функціонування місцевих органів влади.. Важливо зазначити, що платниками майнового податку можуть ставати як фізичні так і юридичні особи. І головне, базою оподаткування майнового податку переважно є оцінювальна вартість майна, об'єкта нерухомості, в яку враховується і місце розташування об'єкта нерухомості, його корисна площа.

Використання та впровадження цього досвіду допоможе збільшити податкові надходження саме за рахунок акумуляції майнового податку.

Так, в таких країнах, як Польща, Бельгія, Литва, Латвія, Словаччина, Словенія, податок на нерухоме майно становить понад 50% від загального обсягу власних надходжень органів місцевого самоврядування; у Данії, Фінляндії, Греції та Люксембурзі його фіскальне значення є дещо меншим (в межах 10% від власних надходжень місцевих бюджетів). А у Великій Британії, Ірландії та Естонії за рахунок майнового податку майже повністю формуються податкові доходи місцевої влади [24, с.35].

Зокрема, заслуговує на увагу досвід Польщі, де, окрім того, що податок на нерухомість є найвагомим джерелом надходжень до місцевих бюджетів та щорічно досягає приблизно 3 млн. дол. США, так він стягується не лише з об'єктів що є збудовані, а й з недобудованих також. Проте є два виключення, оскільки цей податок не стягується з лісових угідь та земель сільськогосподарського призначення.

В США майнові податки також одними із найбільш вагомих, оскільки складають досить велику частку надходжень до місцевих бюджетів. Об'єктами майнового оподаткування в США є земля, житлові об'єкти у власності фізичних осіб, а також нерухомість комерційного призначення. Розмір податку визначається як певна пропорційна частка вартості об'єкта оподаткування, однак методики обрахунку, що застосовуються у різних штатах, суттєво відрізняються між собою [24, с.35].

Проте підхід, який використовується в США не є досконалим, оскільки він займає більшу частку саме в активах малозабезпечених громадян, аніж в тих громадян, що є більш забезпеченими.

Прибутковий податок з громадян є не менш важливим джерелом забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів. В більшості зарубіжних країн він справляється за прогресивною шкалою із урахуванням рівня доходу окремого громадянина або ж сукупного доходу сім'ї. Аналіз прибуткового оподаткування фізичних осіб в європейських країнах дозволив виділити два способи адміністрування податкових платежів:

- місцева влада самостійно визначає базу та встановлює ставки місцевого прибуткового податку;
- місцевий прибутковий податок є надбавкою до загальнодержавного податку [24, с. 37].

Якщо розглядати зарубіжний досвід стосовно виконання видаткової частини місцевих бюджетів, то слід зазначити що в різних країнах через диференціацію культурного та історичного розвитку, здійснення видатків з місцевих бюджетів та напрями їх використання суттєво відрізняються. Єдині видатки, які в більшості країн фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів – це на комунальне господарство.

Зазначимо, що саме в контексті впровадження фінансової децентралізації та створення умов для утвердження фінансової незалежності місцевих органів самоврядування можна досліджувати та використовувати досвід зарубіжних країн, де місцеві бюджети є практично незалежними від державного бюджету.

Найбільш прийнятним прикладом функціонування такого типу відносин між бюджетами різних рівнів є США. Також до переліку країн, в яких місцеві бюджети є практично фінансово незалежними входять Австрія, Ісландія, Швеція та Люксембург. Так, фінансова автономія місцевих бюджетів в цих країнах може коливатися від 99,2%, до 72,8%. Тобто місцеві бюджети можуть цілком забезпечувати фінансування власних потреб.

В деяких інших країнах, таких як Фінляндія, Франція, Японія, Німеччина, Бельгія та Данія ця автономія коливається в набагато менших відсотках – 56%-68%. Основу надходжень до їх місцевих бюджетів складають уже вказані раніше місцеві податки. Через такий відносно низький рівень фінансової автономності вони не можуть повноцінно забезпечити усі місцеві видатки та не мають широкого спектру повноважень для їх здійснення, тобто значною мірою вони залежить від централізованого бюджету.

Розглядаючи перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні задля збільшення їх частки в місцевих бюджетах та максимально ефективного їх виконанні, їх можна розділити по кількох критеріях:

- гнучкість;
- ефективність;
- користування благами;
- справедливість.

Зокрема гнучкість повинна полягати в тому, що місцеві податки і збори повинні стимулювати розвиток перспективних сфер бізнесу у відповідних регіонах. Також система оподаткування на місцевому рівні повинна швидко та гнучко реагувати на зміни в податковому законодавстві в цілому;

Ефективність місцевого оподаткування відображається в тому, що обсяги акумульованих всіх встановлених місцевих податків та зборів мають бути, як мінімум, не менші, ніж витрати на їх адміністрування. Податки повинні сприяти розвитку бізнесу в регіоні та бути економічно ефективними. Тому ставки не повинні бути надто високими, щоб не відбувався відтік бізнесу, і не

менш важливо, щоб унеможливити ухилення від сплати податків для забезпечення максимально ефективної їх акумуляції.

Застосування критерію користування благами можна розглянути в комплексі із критерієм справедливості. Якщо критерій користування благами свідчить про ідентичність сплати для всіх платників податків, які користуються благами незалежно від їх платоспроможності, то застосування критерію справедливості означає, що сплата податку повинна бути однакою для всіх платників податків за однакових обставин.

Необхідним, на нашу думку, є розширення списку місцевих податків та зборів, з віднесенням до них деяких податків, які сплачують до державного бюджету, а також доповнити новими місцевими податками, які б були відображенням плати за місцеві послуги та враховували регіональні особливості. Крім того, доцільним є збільшення частки майнового податку, як свідчить досвід зарубіжних країн, та використовувати оцінку вартості нерухомості з урахуванням місця розташування об'єкту та корисної площі. Тобто реформування потребує частково і методика справляння місцевих податків.

Територіальні громади мають стати активними учасниками забезпечення соціально-економічного розвитку територій, а органи місцевого самоврядування – бути зацікавленими у збільшенні обсягів власних надходжень бюджетів базового рівня [7].

Також одним з напрямів вдосконалення є підвищення кваліфікації державних службовців, людей які відповідають безпосередньо за складання та виконання місцевих бюджетів, працівників органів місцевого самоврядування, їх постійне навчання як в контексті вивчення зарубіжного досвіду, так і досвіду інших територіальних громад, їхніх фінансових органів для уникнення в подальшому впливу чинників суб'єктивного походження на виконання місцевих бюджетів України.

Проте розглядаючи механізми, які можна застосувати для покращення виконання місцевих бюджетів України, необхідно також розуміти, що в період

воєнного стану більшість з них є неможливими для впровадження. Якщо, до прикладу, постійне підвищення кваліфікації працівників, підтримка бізнесу, передача більшої кількості повноважень до органів місцевого самоврядування є тим, що цілком можна впровадити і що в результаті призведе тільки до позитивних наслідків, то збільшення кількості податків, які надходять до місцевих бюджетів шляхом впровадження нових, а не їх передачі з Державного бюджету України, або збільшення ставки податків може обумовити виникнення діаметральних наслідків.

Зауважимо, що бюджетне і податкове законодавство змінюються через військовий стан, оскільки перед громадянами України постає багато соціально-економічних складнощів, які необхідно вирішувати. І одним з таких шляхів є внесення змін до податкового законодавства, що призведуть до зменшення податкових надходжень до місцевих бюджетів.

Зокрема, вже було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», в якому вказано, що «фізичні особи - підприємці - платники єдиного податку першої та другої групи мають право не сплачувати єдиний податок» [35].

Важливим в частині внесених законодавчих змін є те, що «не нараховується та не сплачується плата за землю (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки (земельні частки (паї), що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями Російської Федерації, та перебувають у власності або користуванні... визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди» [35].

Варто зазначити що на виконання місцевих бюджетів України також вплинули і інші зміни, які були прийняті на державному рівні внаслідок воєнного стану. До них відносяться податкові пільги, які були надані бізнесу.

Так великі як фінансові так і матеріальні втрати, яких зазнали органи місцевого самоврядування зазнали додаткового ускладнення і через це.

Таким чином, відмітимо, що ті дії, які вживаються органами влади для підтримки населення в військовий період впливають негативно на виконання місцевих бюджетів. І в такий період у зв'язку із складною як економічно-соціальною ситуацією, так і воєнного стану, впровадження нових податків чи збільшення їхніх ставок може негативно вплинути на добробут громадян. Також варто акцентувати увагу і над застосуванням інших методів для покращення ефективності виконання місцевих бюджетів. Зокрема, це стосується зміни частки надходжень до місцевих бюджетів таких податків як ПДФО, податку на прибуток підприємств, екологічного податку, рентної плати за спеціальне використання води, рентної плати за користування надрами для подальшого збільшення дохідної частини місцевих бюджетів, або як зазначалося вище, в частині їх справляння повною мірою до місцевих бюджетів України. Одночасно необхідно стимулювати господарську діяльність малого і середнього бізнесу, оскільки їх робота є критично важливою для підтримки соціально-економічного стану населення, як через створення робочих місць, так і за рахунок підвищення рівня розвитку відповідних територій, де вони розташовані. Щодо робочих місць, то важливим є проведення спеціальних заходів та програм для забезпечення працевлаштування внутрішньо-переміщених осіб, їх підтримка, також допомога та підтримка релокованого бізнесу та сприяння його розвитку.

Важливим та необхідним є врахування видатків на відновлення пошкодженої або знищеної інфраструктури. Оскільки їх неможливо прорахувати, проте створення в місцевих бюджетах України спеціального фонду, за рахунок якого будуть спрямовуватися кошти на ці потреби є необхідним.

Не менш важливим в сучасних умовах є забезпечення державою спеціальних механізмів вирівнювання, оскільки фінансовий стан органів

місцевого самоврядування, розвиток місцевих бюджетів та їх виконання дуже сильно відрізняється.

Після аналізу досвіду розвинутих зарубіжних країн варто відмітити, що їх органи місцевої влади мають широкі податкові та бюджетні повноваження, їх забезпечено фінансовою автономією, завдяки чому в них високий соціально-економічний розвиток, оскільки органи самоврядування можуть забезпечити свої потреби та покращувати рівень життя населення.

Варто відмітити, що системи надходжень до місцевих бюджетів у проаналізованих розвинутих зарубіжних країнах та в Україні мають спільні риси. Значною відмінністю є те, що значну частку усіх податкових надходжень до місцевих бюджетів проаналізованих країн складають місцеві податки.

Розширення списку місцевих податків та зборів, передача більших повноважень органам місцевого самоврядування є необхідним кроком для забезпечення фінансової автономності органів місцевого самоврядування.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Унаслідок впровадження та розвитку реформи самоврядування в Україні значення місцевих органів самоврядування, їх обов'язки та права зростають, оскільки вони повинні забезпечувати та виконувати все більше і більше функцій, тому важливо щоб органи місцевого самоврядування мали фінансову автономію, та могли повністю або хоча б частково забезпечити виконання усіх функцій, які були покладені на них щодо забезпечення соціально-економічного розвитку відповідного регіону, підтримку добробуту громадян.

Це все можливо завдяки ефективному виконанню місцевих бюджетів, що дозволяє ефективно мобілізувати усі доходи та максимально раціонально розподіляти видатки.

Саме тому подолання усіх проблем, які заважають ефективному виконанню місцевих бюджетів, є пріоритетним завданням. Це дозволить оптимізувати мобілізацію усіх надходжень до місцевих бюджетів України, завдяки чому з'явиться більше коштів які можна буде спрямувати на виконання видатків з місцевих бюджетів.

Під час дослідження виконання місцевих бюджетів України за доходами та видатками ми дослідили та проаналізували як вітчизняний так і зарубіжний досвід виконання місцевих бюджетів, також було знайдено основні проблеми стосовно виконання місцевих бюджетів та напрямки для їх подолання. Так після проведення усіх досліджень та узагальнень ми можемо зробити наступні висновки.

Так науковці розглядають виконання місцевих бюджетів як у широкому значенні, так і у вузькому. Ми погоджуємося, що виконання місцевих бюджетів - це забезпечення виконання запланованих надходжень та видатків місцевих бюджетів України.

На виконання місцевих бюджетів впливають багато зовнішніх та внутрішніх факторів. Вони поділяються на суб'єктивні та об'єктивні. Так об'єктивні фактори – це ті, які виникають несподівано та на які не можливо

вплинути, а до суб'єктивних факторів можна віднести прийняття неефективних рішень через низьку кваліфікацію спеціаліста, який задіяний у виконанні місцевих бюджетів.

Недостатньо широкі повноваження органів місцевого самоврядування через чинне бюджетне та податкове законодавство не дозволяють досягнути фінансової автономності органами місцевого самоврядування. Це означає, що існуюча зараз бюджетна система потребує вдосконалення, проведення аналізів та досліджень з врахуванням викликів, які постають перед державою та органами місцевого самоврядування.

Доходи місцевих бюджетів не можуть повністю забезпечити потреби місцевих органів самоврядування без застосування дотацій. Ефективність виконання місцевих бюджетів України за доходами значно знизилася в 2022 р. у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення та введенням військового стану. В 2023 р. ефективність виконання дещо покращилася, проте так і не досягнула рівня 2020-2021 рр.

Видатки місцевих бюджетів України починаючи з 2022 р. змінили дещо свою структуру. Так з місцевих бюджетів почали виділяти більше коштів на пріоритетні напрями з зв'язку з військовим станом. Помітно зросла сума видатків з місцевих бюджетів України на громадський порядок, безпеку та судову владу, і на соціальний захист та соціальне забезпечення. Спочатку в 2022 р. сильно зменшилися видатки на інші сфери, проте в 2023 р. з місцевих бюджетів України почали виділяти на них знову більші суми, що є позитивним показником і говорить про те, що місцеві бюджети України пристосувалися та мають достатньо фінансів для забезпечення не лише пріоритетних сфер.

Так головною проблемою є те, що доходи місцевих бюджетів не відповідають їх видаткам, та не можуть забезпечити виконання місцевих бюджетів за видатками повністю, без залучення дотацій. Ця проблема є нагальною та потребує швидкого і ефективного рішення, оскільки видатки з місцевих бюджетів зростають, але коштів на їх виконання не вистачає. Критичність цього питання також пов'язана з тим, що саме з місцевих

бюджетів відбувається фінансування дій, які спрямовані на соціальний захист населення, ліквідацію наслідків бойових дій, соціально-економічний розвиток регіонів.

Після проведення аналізу досвіду виконання місцевих бюджетів розвинутими зарубіжними країнами, було виявлено проблему недостатньої кількості місцевих податків та зборів, які є основою надходжень до місцевих бюджетів інших країн, завдяки чому відповідні місцеві органи влади мають більше фінансової автономності та вищий соціально-економічний розвиток територій, оскільки можуть спрямовувати акумульовані кошти на потреби та повністю або більшою частиною забезпечувати їх.

До методів, які можна застосувати для вирішення виявлених проблем виконання місцевих бюджетів України відносимо:

- чіткий розподіл повноважень між органами влади, які задіяні у виконанні місцевих бюджетів України;
- розширення повноважень органів місцевої влади стосовно мобілізації надходжень до бюджетів та розподілення видатків;
- забезпечення рівномірного розвитку усіх регіонів шляхом впровадження державної політики розвитку регіонів;
- стимулювання розвитку приватного бізнесу, забезпечення необхідних умов для його роботи та функціонування, додаткова підтримка релокованого бізнесу та його роботи;
- посилення перевірок і контролю стосовно виконання місцевих бюджетів як за доходами, так і за видатками, перевірка органів місцевого самоврядування та всіх суб'єктів, які задіяні в бюджетному процесі на місцевому рівні, проведення постійного моніторингу та швидкий аналіз і оцінка отриманих результатів;
- посилення відповідальності та збільшення штрафних санкцій у випадку виявлення вчинених правопорушень органами місцевого самоврядування, які беруть участь у бюджетному процесі на місцевому рівні;

- збільшення частки надходжень місцевих податків до місцевих бюджетів України, або передача деяких податків повністю до місцевих бюджетів;

- постійне навчання та підвищення кваліфікації усіх, хто залучений до виконання місцевих бюджетів України;

- застосування механізму вирівнювання відносно місцевих бюджетів України, які мають різний розвиток та різні можливості щодо виконання;

- фінансування відновлення пошкодженої або знищеної інфраструктури з спеціальних фондів місцевих бюджетів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетна система: підручник / за ред. В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко та З. М. Лободіної. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 460 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/43482>
2. Бюджетна система: підручник / С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 624 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/521>
3. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI : станом на 23 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
4. Бюджетний менеджмент: підручник / В. Г. Дем'янишин, Г. Б. Погріщук, Л. М. Клівіденко [та ін.]; за ред. В. Г. Дем'янишина, Г. Б. Погріщук. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 532 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/29976>
5. Величко О., Дмитренко І. Іноземний досвід реформування податкової системи. *Економіст*. 2009. №7. С. 120-123.
6. Виконання місцевих бюджетів України : URL: <https://openbudget.gov.ua>
7. Далевська Т. Бюджетна децентралізація: передумови та напрями реалізації. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 1. С. 149–159
8. Дем'янишин В. Г. Виконання бюджетів: концептуалізація, проблеми та напрями удосконалення. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / за заг. ред. І. Г. Ткачук. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, 2008. Вип. 4. Т. 2. С. 14-20.
9. Дем'янишин В., Тулюлюк А. Проблеми сутності та складу видатків місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2008. № 3 (16). С. 136.
10. Десятнюк О.М., Ткачик Ф.П Роль податкового потенціалу в розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Світ фінансів*. 2021. № 1(66). С. 77–88.

11. Десятнюк О.М., Шаповалов Є.О. Актуальні питання формування дохідної частини місцевих бюджетів у контексті адміністративно-територіальної реформи в Україні. *Світ фінансів*. 2020. Вип.3. С. 76–86.
12. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України №252 від 11 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text>
13. Казначейська система: підручник / О. П. Кириленко, П. С. Гринчишин, З. М. Лободіна [та ін.]; за наук. ред. А. І. Крисоватого, О. П. Кириленко, Т. Я. Слюз. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 363 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/42223>
14. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: навч. посіб. Київ: Т-во «Знання», КОО, 1999. 487 с.
15. Лободіна З. М., Ківелюк Я. Р., Чайківський Н. О., Миколайчук В. С. Тенденції та особливості функціонування місцевих бюджетів в умовах війни. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 1. С. 16–21. URL: <http://efp.in.ua/uk/journal-article/1237>
16. Лободіна З., Корнацька Р., Нечепоренко В. Міжбюджетні трансферти як фінансовий інструмент зменшення диспропорцій та активізації регіонального розвитку. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2022. № 1 (74). С. 76–89. <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/?art=1045>
17. Малиняк Б. Дихотомія вдосконалення видатків державного бюджету: від забезпечення протистояння агресії РФ проти України до побудови модерної держави, інтегрованої у західну цивілізацію. *Світ фінансів*. 2022. Вип. 3(72). С. 25–41.
18. Малиняк Б. С. Недоліки планування бюджетів об'єднаних територіальних громад органами місцевого самоврядування та шляхи їх усунення. *Фінанси України*. 2019. № 5. С. 94–111.

19. Малиняк Б., Горин В., Письменний В. Аналізуємо бюджет: доступно про головне: посіб. / за ред. Б. Малиняка. Тернопіль: Zazaprint, 2017. 78 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/22790>
20. Місцеві фінанси: Підручник / За ред. О.П.Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.
21. Надеїна Н., Терлецький Р. Сучасні тенденції виконання місцевих бюджетів за видатками *Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів*: збірн. матер. XXI Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль, 24 трав. 2024 р.). Т. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2024.
22. Надеїна Н., Терлецький Р. Проблеми та напрями вдосконалення організації виконання місцевих бюджетів. Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. Вип. 4.
23. Надьон Г.О., Харківський М.С. Перспективи розвитку системи місцевого оподаткування в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду. *Часопис економічних реформ*. 2010. №3. С. 28-33.
24. Напрями формування податкової політики України в контексті фіскальної децентралізації та розширення бази оподаткування : моногр. / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. І. Крисоватого, д-ра екон. наук, проф. О. М. Десятнюк. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 182 с.
25. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн : навч. посіб. К. : Знання-Прес, 2002. 495 с.
26. Письменний В. В. Теоретико-методологічні аспекти формування доходів місцевих бюджетів: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 468 с.
27. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 11 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
28. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

29. Панасюк В. М. Систематизація факторів впливу на стан та розвиток соціальної інфраструктури регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Випуск 17. ч.2. С. 214-221.

30. Савчук С. В. Формування доходів місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 36. С. 441-447.

31. Савчук С. В., Гупаловська М. Б., Дем'янюк А. В. Роль видатків місцевих бюджетів України у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 4. С. 52-64

32. Сидор І. П. Міжбюджетні трансферти в системі доходів місцевих бюджетів: сучасний стан та напрями вдосконалення. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 32. С. 363-370. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37726>

33. Сидор І. П. Моніторинг планування видатків місцевих бюджетів: ключові аспекти удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. № 21. С. 85-89. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/52385>

34. Сидор І. П. Податковий і неподатковий механізми наповнення місцевих бюджетів в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 9. С. 41-48. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/25330>

35. Слободянюк Н., Коніна М. Проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. *Економіка і суспільство*. 2016. № 2.

36. Стеценко Т., Яременко В., Овчаренко К. Оцінка виконання доходів місцевих бюджетів України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 3 (14). С. 393.

37. Фещенко Л. В., Проноза П. В., Кузьминчук Н. В. Бюджетна система України: навчальний посібник. К.: Кондор, 2008. 440 с.

38. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/510332>.

39. Чернадчук В. Д. Концептуальні засади виконання державного та місцевих бюджетів: правові аспекти. *Правові горизонти*. 2016. № 1(14). С. 125-132.

40. Шулюк Б. С. Проблеми виконання місцевих бюджетів України. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/213.pdf